

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ Ν.Ο.Π.Ε.
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

**ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΣΥΝΘΕΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
Κος ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ**

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:

ΧΑΛΚΙΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ - Α.Μ: 1340200400495

ΚΙΝΗΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ: 6945877640

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ : 2008-2009

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ</u>	<u>σελ. 2-4</u>
<u>1)ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	<u>σελ. 5-6</u>
<u>1^α)Το Θέμα</u>	<u>σελ. 5-6</u>
<u>2^α)Η Σημασία του αγαθού της ζωής</u>	<u>σελ. 6-8</u>
<u>3^α)Το γενικό περιεχόμενο του Συνταγματικού Δικαιώματος της ζωής</u>	<u>σελ. 8-11</u>
<u>I) Η έννοια της ζωής ως προστατευόμενο αγαθό (φυσική, πραγματική, νομική έννοια)</u>	<u>σελ. 9-11</u>
<u>II) Η ζωή ως δικαίωμα μητρικό, ατομικό και δικαίωμα υπόστασης</u>	<u>σελ. 10-11</u>
<u>III)Ιστορική αναδρομή της συνταγματικής προστασίας του δικαιώματος της ζωής</u>	<u>σελ. 11-13</u>
<u>2)-ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ-</u>	<u>σελ. 13</u>

<u>2^α) Κατοχύρωση σε Συντάγματα και διεθνείς Συμβάσεις</u>	<u>σελ. 13-15</u>
<u>-Ξένα Συντάγματα-</u>	<u>σελ. 15</u>
<u>-Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων Ευρωπαϊκής Ένωσης</u>	<u>σελ. 16</u>
<u>2β)Κατοχύρωση στο ισχύον ελληνικό Σύνταγμα 1975/2001 (άρθρο 5§2Συντ.)</u>	<u>σελ. 16-17</u>
<u>2γ)Κοινό Δίκαιο. Εξειδίκευση</u>	<u>σελ. 17</u>
<u>3)-ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ-</u>	<u>σελ. 18</u>
<u>-Αμυντικό περιεχόμενο-</u>	<u>σελ. 19-21</u>
<u>I. Αμυντικό erga omnes δικαίωμα</u>	<u>σελ. 19</u>
<u>II. Κατά του κράτους ενέργεια</u>	<u>σελ. 20</u>
<u>III. Διαπροσωπική ενέργεια</u>	<u>σελ. 21</u>
<u>-Προστατευτικό περιεχόμενο-</u>	<u>σελ. 21-24</u>
<u>I. Προστατευτικό δικαίωμα</u>	<u>σελ. 21</u>
<u>II. Η προστατευτική υποχρέωση του κράτους</u>	<u>σελ. 23</u>
<u>-Διασφαλιστικό περιεχόμενο-</u>	<u>σελ. 24-25</u>
<u>4)-Η «ΤΡΙΤΕΝΕΡΓΕΙΑ» ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ-</u>	<u>σελ. 26-28</u>
<u>5)-ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ-</u>	<u>σελ. 28-29</u>
<u>5^α)Η ΕΝΑΡΞΗ ΚΑΙ Η ΛΗΞΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ</u>	<u>σελ. 29-31</u>
<u>6)ΕΙΔΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ</u>	<u>σελ. 32</u>

<u>6^α)ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ</u>	<u>σελ. 32-34</u>
<u>6β)ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ</u>	<u>σελ. 35-37</u>
<u>6γ)Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ</u>	<u>σελ. 37-39</u>
<u>7)ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ</u>	<u>σελ. 39-42</u>
<u>8)-ΤΕΛΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ-</u>	<u>σελ. 42-43</u>
<u>9) -ΠΕΡΙΛΗΨΗ-</u>	<u>σελ. 43-44</u>
<u>9^α)-ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ(SUMMARY IN ENGLISH)-</u>	<u>σελ. 44-45</u>
<u>10) -ΛΗΜΜΑΤΑ-</u>	<u>σελ. 45</u>
<u>10^α)-ΛΗΜΜΑΤΑ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ- (ENTRIES)</u>	<u>σελ. 46</u>
<u>11) -ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ-</u>	<u>σελ. 46</u>
<u>11^α)-ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ-</u>	<u>σελ. 46-55</u>
<u>11β)-ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ-</u>	<u>σελ. 55-59</u>
<u>12)-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-</u>	<u>σελ. 59-61</u>
<u>13)-ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ-</u>	<u>σελ. 61-62</u>
<u>14)-ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ-</u>	<u>σελ. 62</u>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Θέμα

Αντικείμενο της μελέτης μας στη συγκεκριμένη εργασία είναι το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα της ζωής, του οποίου η προστασία προβλέπεται στο άρθρο 5§2 του ισχύοντος Ελληνικού Συντάγματος 1975/1986/2001/2008. Πρόκειται για ένα θεμελιώδες ζήτημα με ευρεία ανάπτυξη και το οποίο μας απασχολεί στην καθημερινή μας ζωή. Προχωρώντας στην οριοθέτηση του, θα ξεκινήσουμε παραθέτοντας εισαγωγικές παρατηρήσεις σχετικά με το υπέρτατο αγαθό της ζωής, τη σημασία του και τί περιλαμβάνει αυτό, κάνοντας συγχρόνως και μια ιστορική αναδρομή της συνταγματικής του προστασίας. Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με τη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος από το παρελθόν μέχρι και σήμερα, τόσο στη χώρα μας, ξεκινώντας από το Σχέδιο Συντάγματος του Ρήγα και φτάνοντας μέχρι το ισχύον ελληνικό Σύνταγμα 1975/1986/2001/2008, όσο και σε ξένα Συντάγματα και σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Ακολούθως, θα αναφερθούμε σε ζητήματα που αφορούν το περιεχόμενο του δικαιώματος όπως είναι π.χ. ο χαρακτήρας του δικαιώματος της ζωής, η «τριτενέργεια» του δικαιώματος καθώς και στους φορείς αυτού. Έχοντας ολοκληρώσει την γενική καταγραφή των βασικών του πτυχών, θα προχωρήσουμε σε ενδελεχέστερη και ειδικότερη ανάλυση

του. Εμβαθύνοντας, λοιπόν, ακόμη περισσότερο, αφού αναφερθούμε στο βασικό ζήτημα της έναρξης και λήξης της ανθρώπινης ζωής, για να διαπιστώσουμε πού ξεκινά και πού σταματά η συνταγματική προστασία της, αφού σχετίζεται άμεσα με το δικαίωμα της ζωής, θα προχωρήσουμε σε ανάλυση ειδικότερων θεμάτων που αφορούν κυρίως την «κρατική» αφαίρεση της ζωής όπως η θανατική ποινή, η ευθανασία, η αυτοκτονία, η χρήση όπλων από αστυνομικούς και η γενοκτονία. Στο τέλος της εμβάθυνσης μας ως προς το ζήτημα της συνταγματικής προστασίας του δικαιώματος της ζωής θα παραθέσουμε ακόμα κάποιες εξαιρέσεις καθώς και περιορισμούς του δικαιώματος, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στο ζήτημα της άμβλωσης και του κυοφορούμενου(nasciturus) καθώς και στα προβλήματα που δημιουργούνται.

Η σημασία του αγαθού της ζωής.

Το φαινόμενο της ζωής αποτελεί την κορωνίδα της δημιουργίας. Η ζωή αποτελεί πράγματι το ύψιστο, το κατά κυριολεξία «πρωταρχικό» αγαθό. Χωρίς προστασία της ζωής περιττεύει οποιαδήποτε άλλη προστασία. Η ζωή, σύμφυτη στην ανθρώπινη ύπαρξη, αποτελεί τη βάση της ανθρώπινης αξίας. Συνταγματικά Δικαιώματα δεν θα υπήρχαν αν η ίδια η ζωή ως αγαθό δεν προστατευόταν. Η ανθρώπινη ζωή

απειλείται από διάφορους παράγοντες, τόσο από την κρατική όσο και από την ιδιωτική εξουσία. Κατά τη διάρκεια του περασμένου αιώνα πραγματοποιήθηκε η μεγαλύτερη σε έκταση προσβολή της ανθρώπινης ζωής μέσα από τις καταστροφικές συνέπειες των Παγκοσμίων και όχι μόνο πολέμων.

Κυρίως το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση, σε διάφορα Εθνικά Συντάγματα αλλά και σε διεθνείς και ευρωπαϊκές συμβάσεις, ειδικών διατάξεων αναφερόμενων στην προστασία της ανθρώπινης ζωής. Ο άνθρωπος στη μακράιωνη ιστορική του πορεία προσπάθησε να διαφυλάξει την φυσική του υπόσταση τόσο από τους εξωτερικούς περιβαλλοντικούς παράγοντες όσο και από τον ίδιο του τον εαυτό, καθώς και από τους συνανθρώπους του μέσα στα πλαίσια της εκάστοτε κοινωνικής ομάδας, στους κόλπους της οποίας γεννιόταν και αναπτυσσόταν. Ο άνθρωπος, ως κοινωνικό όν διεφύλαξε το φαινόμενο της ζωής, ως ένα πανανθρώπινο έννομο αγαθό, σε μία ικανή και αναγκαία κοινωνική συνθήκη για τη διασφάλιση και όλων των υπολοίπων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η προστασία της ανθρώπινης ζωής δεν ήταν πάντοτε αυτονόητη και η συνειδητοποίηση της αξίας της υπήρξε το αποτέλεσμα μιας επίπονης πνευματικής και ηθικής προσπάθειας, η οποία στην αρχαιότητα είχε ήδη κάνει δειλά την εμφάνισή της. Στη σύγχρονη κοινωνία, μολονότι πλέον η ανθρώπινη ζωή

αποτελεί αναμφισβήτητο πανανθρώπινο δικαίωμα, αναφαίρετο και κατοχυρωμένο τόσο συνταγματικώς όσο και με αμέτρητες διεθνείς και ευρωπαϊκές συμβάσεις, ωστόσο δημιουργούνται συνέχεια νέες πηγές κινδύνου(πόλεμοι, τρομοκρατία, βασανιστήρια, νέες μορφές εγκληματικότητας κλπ.), ικανές να ταρακουνήσουν τα θεμέλια της πανανθρώπινης αυτής αξίας . Πέρα, λοιπόν, από την κοινωνική διάσταση του δικαιώματος στη ζωή, στις σελίδες που ακολουθούν, θα πραγματοποιηθεί μια προσπάθεια να διερευνηθεί και ο τρόπος , με τον οποίο ο άνθρωπος προσπάθησε να διασφαλίσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο αναλλοίωτο το Συνταγματικό δικαίωμα στη ζωή.

-Το γενικό περιεχόμενο του δικαιώματος της ζωής-

I) Η έννοια της ζωής ως προστατευόμενο αγαθό(φυσική, πραγματική, νομική έννοια) : Αντικείμενο της συνταγματικής προστασίας είναι η ζωή. Η ζωή είναι το προστατευόμενο με τις συνταγματικές διατάξεις αγαθό, το αντικείμενο του δικαιώματος ζωής. Όπως στις περισσότερα Συνταγματικά δικαιώματα, το δικαίωμα της ζωής προσλαμβάνει την ονομασία του από το αντικείμενο του. Η ζωή αποτελεί φυσικό, κοινωνικό αγαθό. Το Σύνταγμα προστατεύει το βασικό, το πρωταρχικό αγαθό, την ανθρώπινη ζωή, χωρίς την οποία περιττεύει οποιαδήποτε άλλη προστασία.

Από βιολογική άποψη η ζωή αποτελεί βιολογικό, «φυσικό» αγαθό. Η βιολογική έννοια της ζωής καθορίζεται από την ιατρική επιστήμη με τους κανόνες της οποίας προσδιορίζεται τόσο η έναρξη, όσο και η λήξη της ζωής.

II. Ως πραγματική και έννομη έννοια η ζωή έχει υλικοπνευματική υπόσταση αποτελείται, δηλαδή, από «ύλη» (corpus) και «πνεύμα» (animus). Και τα δύο αυτά στοιχεία προστατεύονται συνταγματικά. Πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα ότι η σχετική συνταγματική διάταξη δεν προστατεύει τη ζωή γενικότερα, αλλά την ανθρώπινη ζωή. Η νομική, συνταγματική έννοια της ζωής αναφέρεται μόνο στην ανθρώπινη ζωή και είναι κατά συνέπεια στενότερη της πραγματικής. Πάντως, η συνταγματική ερμηνεία της λέξης πρέπει να είναι ευρεία, ώστε να παρέχεται η ευρύτερη δυνατή προστασία. Η ανθρώπινη ζωή προστατεύεται από το Σύνταγμα σε κάθε μορφή ή έκφανση της και δεν απαιτείται να πρόκειται για ολοκληρωμένη ανθρώπινη ύπαρξη(π.χ. nasciturus). Τέλος, με τη συνταγματική προστασία το βιολογικό φαινόμενο, το φυσικό αγαθό της ανθρώπινης ζωής ανάγεται και σε συνταγματικά προστατευόμενο, κατά συνέπεια σε έννομο, συνταγματικό αγαθό. Η ζωή ανάγεται σε πρωταρχικό, δηλαδή, συνταγματικό αγαθό και ως τέτοιο προστατεύεται αντικειμενικά. (Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα» Τόμος Γ΄, (2008), σελ. 383).

II. Η ζωή ως δικαίωμα μητρικό, ατομικό και δικαίωμα υπόστασης

Μητρικό: Από την αντικειμενική προστασία της ανθρώπινης ζωής ως συνταγματικού αγαθού απορρέουν τα ατομικά υποκειμενικά δίκαια, το δικαίωμα στη ζωή του κάθε ανθρώπου. Το δικαίωμα ζωής είναι «μητρικό» δικαίωμα, με την έννοια ότι αποτελεί την προϋπόθεση όλων των άλλων δικαιωμάτων, αποτελεί πρωταρχικό, κοινωνικό, ανθρώπινο δικαίωμα

Ατομικό: Το δικαίωμα στη ζωή δεν ανήκει στα «ατομικά δικαιώματα» του κλασσικού καταλόγου. Αποτελεί όμως ατομικό δικαίωμα, με την έννοια ότι αναγνωρίζεται σε κάθε άτομο και έχει από την άποψη αυτή ατομικό χαρακτήρα⁷.

Δικαίωμα υπόστασης: Το δικαίωμα στη ζωή δεν είναι ελευθερία «κλασσικού τύπου». Το δικαίωμα στη ζωή αφορά αυτή την ίδια την επιβίωση, την υπόσταση του ανθρώπου. Είναι επομένως δικαίωμα υπόστασης, κοινωνικό δικαίωμα με την στενή έννοια του όρου. Η ανθρώπινη ζωή ως ανώτατο συνταγματικό αγαθό προστατεύεται απεριόριστα. Δεν προστατεύεται μόνο η «πλήρης», αλλά κάθε μορφή ζωής (π.χ. nasciturus). Η παρεχόμενη από το Σύνταγμα προστασία της ανθρώπινης ζωής είναι απόλυτη. Δεν είναι επομένως επιτρεπτή η εισαγωγή εξαιρέσεων με βάση την εθνικότητα, τη φυλή ή τη γλώσσα, τις θρησκευτικές ή πολιτικές πεποιθήσεις, όπως

άλλωστε ρητά ορίζεται στο άρθρο 5§2 εδ. α΄ του Ελληνικού Συντάγματος. Η ανθρώπινη ζωή προστατεύεται ανεξάρτητα από τη σωματική ή την πνευματική κατάσταση. Δεν υπάρχουν «ανάξιοι προς το ζην». Η ανθρώπινη ζωή προστατεύεται ως τοιαύτη ανεξάρτητα από οποιαδήποτε αξιολόγηση.

Ιστορική αναδρομή της συνταγματικής Προστασίας της ανθρώπινης ζωής.

Στην ελληνική έννομη τάξη το δικαίωμα της ζωής όλων, Ελλήνων και αλλοδαπών χωρίς εξαίρεση, αναγνωρίζεται ήδη στο Σχέδιο Συντάγματος του Ρήγα και μάλιστα ως φυσικό δικαίωμα, ως αναγκαία και απαραβίαστη φυσική νομοτέλεια. Στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης το δικαίωμα αναγνωρίστηκε στη Νομική Διάταξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, ενώ διακηρύσσεται για πρώτη φορά πανηγυρικά στο Σύνταγμα της Τροιζήνας το 1827, το τρίτο κατά σειρά επαναστατικό Σύνταγμα. Παρόμοια διατύπωση περιλαμβάνει και το λεγόμενο Ηγεμονικό Σύνταγμα του 1832. Τα Συντάγματα του 1844, 1864 και 1911 δεν κάνουν καμία αναφορά στο εν λόγω δικαίωμα. Η μη αναφορά ωστόσο δεν

σημαίνει ότι δεν προστατεύεται το δικαίωμα αλλά ότι αυτό θεωρείται πλέον ως αυτονόητο και γι' αυτό η αναφορά απαλείφθηκε ως περιττή. Το δικαίωμα για προστασία της ζωής κατοχυρώνεται εκ νέου ρητά στο άρθρο 6 του Συντάγματος του 1925. Η ίδια διάταξη με ελάχιστες φραστικές αλλοιώσεις περιλαμβάνεται και στο άρθρο 7 του Συντάγματος του 1927 και από τότε αναλλοίωτη στα μετέπειτα Συντάγματα του 1948 (άρ.3) και 1952 (άρ.13), ενώ στα «ψευδοσυντάγματα» του 1968 και 1973 (άρ.8) της δικτατορίας προστέθηκε ως προστατευόμενη και η «τιμή» όλων μαζί με τη ζωή και την ελευθερία. Η διάταξη αυτή παρέμεινε στο κύριο περιεχόμενο της ως είχε, και στο Σύνταγμα του 1975 που ψηφίστηκε μετά τη μεταπολίτευση, ωστόσο ενόψει της άσχημης εμπειρίας των δικτατορικών χρόνων προστέθηκαν στους λόγους που δεν δικαιολογούν διαφορετική μεταχείριση και οι πολιτικές πεποιθήσεις. Με την αναθεώρηση του 1986 έγινε μεταγλώττιση του κειμένου από την καθαρεύουσα στη δημοτική όμως το περιεχόμενο παρέμεινε ακριβώς το ίδιο. Έτσι, λοιπόν, στο άρθρο 5§2 εδ.1 του ισχύοντος Συντάγματος 1975/1986/2001/2008 η αντίστοιχη διάταξη διατυπώνεται ως εξής: «Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων.

Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο»

-ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ-

1.Κατοχύρωση σε συντάγματα και διεθνείς συμβάσεις

Η ανασφάλεια της ανθρώπινης ζωής μπροστά στην κρατική και ιδιωτική απειλή και η πείρα του εικοστού αιώνα οδήγησε στην κατοχύρωση του δικαιώματος της ζωής σε επανειλημμένες διεθνείς διακηρύξεις και συμβάσεις. Έτσι το άρθρο 6 παρ.1 εδ.1 του Διεθνούς Συμφώνου (ΟΗΕ) περί ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων της 19 Δεκεμβρίου 1966, που άρχισε να ισχύει στις 23 Μαρτίου του 1976 και κυρώθηκε από τη χώρα μας με τον ν.2462/1997 (ΦΕΚ Α`25).

Κατά την Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του 1948 (άρθρο 3), «έκαστος έχει δικαίωμα ζωής». Ευρύτερη είναι η κατοχύρωση στο Διεθνές Σύμφωνο του ΟΗΕ περί ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων (Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων) , του 1966 (άρθρο 6), κυρωμένο από την Ελλάδα μόλις το 1997, με τον προαναφερθέντα νόμο. Η χώρα μας έχει πάντως κυρώσει ήδη το 1954 (ν.3091/1954) τη διεθνή σύμβαση για την πρόληψη

και καταστολή του εγκλήματος της γενοκτονίας του 1948, για την οποία γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στη συνέχεια. Κατά το άρθρο 2 παρ.1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου (ΕΣΔΑ), «το δικαίωμα εκάστου προσώπου εις την ζωήν προστατεύεται υπό του νόμου. Εις ουδένα δύναται να επιβληθεί εκ προθέσεως θάνατος, ειμή εις εκτέλεσιν θανατικής ποινής εκδιδομένης υπό δικαστηρίου εν περιπτώσει αδικήματος τιμωρουμένου υπό του νόμου δια της ποινής ταύτης». Στην παρ.2 προβλέπονται οι διάφορες εξαιρέσεις.

Το δικαίωμα ζωής προσβάλλεται κατά ιδιαίτερα βάνανσο και μαζικό τρόπο από τη γενοκτονία, την οποία απαγορεύει ειδική διεθνής σύμβαση (Διεθνής Σύμβαση περί προλήψεως και καταστολής του εγκλήματος της γενοκτονίας της 9.12.1948). Κατά το άρθρο 2της συμβάσεως, «ως γενοκτονία νοείται οιαδήποτε εκ των κατωτέρω πράξεων, ενεργουμένη με την πρόθεσιν ολικής ή μερικής καταστροφής ομάδος εθνικής, εθνολογικής, φυλετικής ή θρησκευτικής, ως τοιαύτης: α) φόνος των μελών της ομάδος, β)σοβαρά βλάβη της σωματικής ή διανοητικής ακεραιότητας των μελών της ομάδος, γ) εκ προθέσεως υποβολή της ομάδος εις συνθήκας διαβιώσεως δυναμένας να επιφέρωσι την πλήρη ή την μερικήν σωματικήν καταστροφήν αυτής, δ) μέτρα αποβλέπονται εις την παρεμπόδισιν της γεννήσεως εις τους κόλπους ωρισμένης ομάδος, ε) αναγκαστική μεταφορά παιδων μιας ομάδος εις

ετέρονομάδα» (Δαγτόγλου Π.Δ., «Συνταγματικό Δίκαιο-Ατομικά Δικαιώματα» Τόμος Α΄, (2005), σελ.233)

-Ξένα Συντάγματα-

Τα πρώτα Συντάγματα δεν αναφέρονται *expressis verbis* στην προστασία της ζωής, η οποία παρελείπετο μάλλον ως «αυτονόητη». Σχετική αναφορά απαντάται πάντως στο προοίμιο της Διακήρυξης της ανεξαρτησίας των ΗΠΑ της 4ης Ιουλίου 1776. Η καθοριστική σημασία της ζωής για όλο το σύστημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων, οδήγησε κυρίως μετά τις τραγικές, φονικές εμπειρίες του β΄ παγκοσμίου πολέμου στην προστασία της στα διάφορα εθνικά Συντάγματα, όπως στο άρθρο 2§2 εδ.1 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης. Τη ζωή προστατεύουν επίσης, μεταξύ άλλων, το Ισπανικό Σύνταγμα στο άρθρο 15 και το Πορτογαλικό Σύνταγμα, στα άρθρα 24 και 19§416.

-Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων Ευρωπαϊκής Ένωσης-

Κατά το άρθρο II-62 § 1 Σχ Ευρ Σ: «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στη ζωή». Όπως επίσης ορίζει η παρ.2: «Κανείς δεν μπορεί να καταδικαστεί στην ποινή του θανάτου ούτε να

εκτελεστεί» (Δημητρόπουλος Γ.Ανδρέα, 'Συνταγματικά Δικαιώματα' Τόμος Γ', (2008), σελ. 385) .

2.Κατοχύρωση στο ισχύον ελληνικό Σύνταγμα 1975/1986/2001/2008 (άρθρο 5§2 Συντ.).

Το δικαίωμα ζωής κατοχυρώθηκε, τόσο ως αντικειμενικός συνταγματικός κανόνας όσο και ως συνταγματικό δικαίωμα, μετά τον πόλεμο όπως και σε διάφορα συντάγματα (π.χ άρθρα 2 παρ.2 εδ.1 γερμ. συντ., 24 και 19 παρ.4 πορτογ. συντ., 15 ισπαν. συντ.), έτσι και στο ισχύον Σύνταγμα 1975/1986/2001/2008 της χώρας μας με το άρθρο 5§2, αν και στο κέντρο της σχετικής διατάξεως (άρθρο 5§2) βρίσκεται όχι τόσο η εγγύηση του (αυτονόητου) δικαιώματος ζωής καθ' εαυτή, όσο η κατοχύρωση του πανανθρώπινου χαρακτήρα του και η ίση προστασία ημεδαπών και αλλοδαπών, ανιθαγενών και πολυιθαγενών ομογενών και αλλογενών, ομόγλωσσων και αλλόγλωσσων, ομοθρήσκων και αλλοθρήσκων: «Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους ...χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο». Με τη διάταξη αυτή ο Έλληνας συντακτικός νομοθέτης παρέχει απόλυτη προστασία της ζωής σε όλους όσους βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια. Να

σημειωθεί ότι, η διάταξη αυτή αποτελεί ισχύον δίκαιο, παράγοντας πλήρη νομική δεσμευτικότητα και δεν υπόκειται ούτε σε αναθεώρηση αφού η προστασία της ζωής ενδείκνυται από το άρθρο 2 παρ.1 του Συντάγματος για την ανθρώπινη αξία (αρχή που ανήκει στο «αιώνιο Σύνταγμα», μη δυνάμενη να αναθεωρηθεί) αλλά ούτε και σε αναστολή κατά το άρθρο 48 παρ.1 του Συντάγματος. Η υποχρέωση του κράτους να σέβεται και να προστατεύει τη ζωή του κάθε ανθρώπου προκύπτει ήδη από την υποχρέωση του να σέβεται και να προστατεύει την αξία του ανθρώπου, κατά το άρθρο 2 παρ.1 Συντ. Η ζωή, άλλωστε αποτελεί τη βάση της ανθρώπινης αξίας. Χωρίς ζωή δεν νοείται ανθρώπινη αξία, χωρίς ανθρώπινη αξία δεν νοείται ζωή. Τελούν δηλαδή σε μια σχέση *condition sine qua non*.

3.Κοινό Δίκαιο. Εξειδίκευση

Ο κοινός νομοθέτης εξειδικεύει τον θεμελιώδη αυτό κανόνα στις μερικότερες δικαιοϊκές περιοχές. Η ανθρώπινη ζωή προστατεύεται με ποινικές, αστικές κλπ διατάξεις. Ο ΠΚ αφιερώνει ιδιαίτερο κεφάλαιο στο οποίο προβλέπει και

τιμωρεί τα εγκλήματα κατά της ζωής(άρθρα 299-307). Με τις διατάξεις αυτές τιμωρείται η προσβολή όχι μόνο της «πλήρους» ζωής, αλλά και κατά τα πρώτα στάδια της δημιουργίας της. Τιμωρείται η ανθρωποκτονία, από πρόθεση ή αμέλεια, αλλά και η ανθρωποκτονία με συναίνεση ή η συμμετοχή σε αυτοκτονία, η παιδοκτονία, η τεχνητή διακοπή εγκυμοσύνης.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ.

Βασικές μορφές του δικαιώματος.

Με την συνταγματική προστασία το βιολογικό φαινόμενο, το φυσικό αγαθό της ανθρώπινης ζωής, ανάγεται και σε συνταγματικά προστατευόμενο συνταγματικό αγαθό. Από τη ζωή ως πραγματικό και συνταγματικό αγαθό προσδιορίζεται το *stricto sensu* περιεχόμενο του δικαιώματος της ζωής, το περιεχόμενο δηλαδή της εξουσίας, που απορρέει από το ομώνυμο δικαίωμα. Η εξουσία αυτή εμφανίζεται με δύο βασικές μορφές, θετική/αρνητική και ενεργητική/παθητική. Σημαντική διαφοροποίηση από τα άλλα δικαιώματα εμφανίζει το δικαίωμα ζωής, όσον αφορά στην πρώτη μορφή. Ενώ τα περισσότερα συνταγματικά δικαιώματα έχουν αρνητική και θετική μορφή, το δικαίωμα στη ζωή έχει **μόνο θετικό** και όχι αρνητικό, περιεχόμενο. Το Σύνταγμα προστατεύει το δικαίωμα στην ζωής

και όχι στον θάνατο. Η συνταγματική προστασία του δικαιώματος στην ζωή συνεπάγεται απαγόρευση τερματισμού της ζωής, η οποία απευθύνεται προς κάθε άλλο άνθρωπο, αλλά και κυρίως προς τον ίδιο τον φορέα του δικαιώματος. Ο συντακτικός νομοθέτης απαγορεύει την προσβολή της ζωής των άλλων αλλά και την αυτοκτονία. Η συνταγματική προστασία της ζωής και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτή παρέχουν σε κάθε άνθρωπο εξουσία διατήρησης και διαμόρφωσης της ζωής του, η οποία εμπίπτει πλέον κατά μεγάλο μέτρο στη συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας. Ως θεμελιώδες δικαίωμα, το δικαίωμα στη ζωή έχει λοιπόν, αμυντική, προστατευτική και διασφαλιστική (εξασφαλιστική-διεκδικητική) διάσταση (Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα» Τόμος Γ', (2008), σελ. 389-390). Οι διαστάσεις αυτές, με τις οποίες εμφανίζεται το δικαίωμα στη ζωή, είναι: ♦ η αμυντική ♦ η προστατευτική ♦ η διασφαλιστική

-Αμυντικό περιεχόμενο-

I. Αμυντικό erga omnes δικαίωμα

Όσον αφορά την πρώτη διάσταση του δικαιώματος, δηλαδή την αμυντική προβλέπεται ότι το δικαίωμα της ζωής κατοχυρώνεται ως αμυντικό (erga omnes) δικαίωμα. Η λεκτική διατύπωση του Συντάγματος διαγράφει το δικαίωμα στη ζωή

ως προστατευτικό δικαίωμα. Δεν γεννάται όμως αμφιβολία, ότι το δικαίωμα έχει και την αμυντική του αξίωση (όπως όλα τα συνταγματικά δικαιώματα), η οποία άλλωστε «εμπεριέχεται» στην προστατευτική. Ως αμυντικό, το δικαίωμα της ζωής έχει απόλυτο χαρακτήρα και στρέφεται κατά παντός (erga omnes). Αποδέκτες της αμυντικής ενέργειας του δικαιώματος της ζωής είναι τόσο η κρατική όσο και η ιδιωτική εξουσία. Το Σύνταγμα απαγορεύει την προσβολή της ανθρώπινης ζωής, πέρα και ανεξάρτητα από την πηγή του κινδύνου. Η απαγόρευση αυτή αποτελεί βασικό αξίωμα με απόλυτο χαρακτήρα. Ο απόλυτος χαρακτήρας της αμυντικής αξίωσης του δικαιώματος προκύπτει και απ' αυτήν την ίδια τη λεκτική διατύπωση της συνταγματικής διάταξης, κατά την οποία, «όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την «απόλυτη» προστασία της ζωής...». Ο συντακτικός νομοθέτης κάνει λόγο για απόλυτη προστασία, επομένως και για απόλυτη αμυντική ενέργεια του δικαιώματος στη ζωή.

II. Κατά του κράτους ενέργεια

Ως αμυντικό δικαίωμα το δικαίωμα της ζωής στρέφεται κατά του κράτους και δεσμεύει τη νομοθετική, τη δικαστική και την εκτελεστική εξουσία. Η δέσμευση αυτή του κοινού νομοθέτη έχει ιδιαίτερη σημασία στο πεδίο της ποινικής νομοθεσίας.

III. Διαπροσωπική ενέργεια

Το αμυντικό δικαίωμα της ζωής στρέφεται και κατά της ιδιωτικής εξουσίας. Η διαπροσωπική ενέργεια του δικαιώματος της ζωής, εκτός από την γενική έχει και ειδική θεμελίωση στην κατά τα παραπάνω ρητή αναφορά της «**απόλυτης**» προστασίας. Το αμυντικό δικαίωμα στη ζωή «**τριτενεργεί**», όπως άλλωστε ρητά πλέον ορίζεται στο άρθρο 25 1γ του ισχύοντος Συντάγματος (όπως άλλωστε και για όλα τα Συνταγματικά Δικαιώματα). Το Σύνταγμα υποχρεώνει όχι μόνον το κράτος, αλλά και οποιονδήποτε άνθρωπο να σέβεται τη ζωή του άλλου και να μην προβαίνει σε βλαπτικές ενέργειες.

-Προστατευτικό περιεχόμενο-

I) Προστατευτικό δικαίωμα:

Το δικαίωμα της ζωής κατοχυρώνεται επίσης ρητά από το Σύνταγμα και ως **προστατευτικό** δικαίωμα. Η προστατευτική διάσταση του δικαιώματος στη ζωή προκύπτει από αυτή την ίδια τη διατύπωση του της συνταγματικής διάταξης, στην οποία περιλαμβάνεται η λέξη απόλυτη προστασία. Αυτή μόνη η αμυντική διάσταση δεν θα ήταν επαρκής, αν δεν υπήρχε και

η προστατευτική αξίωση. Φορέας και της προστατευτικής αξίωσης που απορρέει από το δικαίωμα στη ζωή είναι κάθε άνθρωπος, χωρίς οποιαδήποτε διάκριση.

II)Προστατευτική αξίωση:

Η προστατευτική αξίωση του συνταγματικού δικαιώματος στρέφεται (όχι προς τους ιδιώτες αλλά μόνο) προς την κρατική εξουσία, η οποία οφείλει όχι απλά και μόνον να σέβεται, αλλά και να προστατεύει την ανθρώπινη ζωή (Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας , «Συνταγματικά Δικαιώματα» Τόμος Γ΄, (2008), σελ. 391). Η προστατευτική αξίωση του πολίτη και γενικότερα του ατόμου συνίσταται στην ενεργοποίηση του κράτους για την λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την προστασία της ζωής. Η προστατευτική αξίωση στρέφεται μόνο προς την κρατική εξουσία. Αντίθετα, ο ιδιώτης υποχρεούται απλά και μόνο να σέβεται, όχι όμως και να προστατεύει τη ζωή των άλλων. Στο πλαίσιο όμως της εκπλήρωσης του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης μπορεί ο κοινός νομοθέτης να αξιώσει την ενεργοποίηση των συνανθρώπων για την προστασία της ανθρώπινης ζωής. Και ακριβώς λόγω της σπουδαιότητας έχει επέμβει ο κοινός νομοθέτης. Το δικαίωμα στη ζωή αναπτύσσει διαπροσωπική ενέργεια όχι μόνον ως αμυντικό αλλά κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες και προϋποθέσεις και ως

προστατευτικό δικαίωμα με τη μεσολάβηση ποινικής διάταξης, η οποία καθιερώνει υποχρέωση λύτρωσης από κίνδυνο ζωής. «Όποιος με πρόθεση παραλείπει να σώσει άλλο από κίνδυνο ζωής, αν και μπορεί να το πράξει χωρίς κίνδυνο της δικής του ζωής ή υγείας, τιμωρείται με φυλάκιση ενός έτους (ΠΚ άρθρο 307). Επίσης, κατά τη συναφή διάταξη του άρθρου 288§2 ΠΚ: «Όποιος σε περίπτωση δυστυχήματος ή κοινού κινδύνου, κοινής ανάγκης δεν προσφέρει τη βοήθεια που του ζητήθηκε και που μπορούσε να την προσφέρει, χωρίς ο ίδιος να διατρέξει ουσιώδη κίνδυνο, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι έξι μηνών». Εκτός από την κατά τα παραπάνω παράλειψη λυτρώσεως από κίνδυνο ζωής που εμφανίζεται στο πλαίσιο της γενικής διαπροσωπικής σχέσης, προστατευτική υποχρέωση της ζωής γεννάται επίσης και διαπλάσσεται μέσω της κοινής νομοθεσίας σε ορισμένες ειδικές διαπροσωπικές σχέσεις, όπως π.χ η σχέση γονέα και τέκνου κλπ(Δημητρόπουλος Γ.Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα» Τόμος Γ', (2008), σελ. 392-393)

III) Η προστατευτική υποχρέωση του κράτους.

Στην προστατευτική αυτή αξίωση αντιστοιχεί ανάλογη προστατευτική υποχρέωση της κρατικής εξουσίας. Η προστατευτική υποχρέωση του κράτους προκύπτει όχι μόνο από τις γενικές διατάξεις άρθρο (2§1 και 25 Σ) , αλλά και από τη

διάταξη που ειδικά προστατεύει τη ζωή. Ρητά ορίζει ο συντακτικός νομοθέτης ότι, «όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη «προστασία» της ζωής...».Ειδικότερα:

Νομοθετική εξουσία: Η νομοθετική εξουσία είναι υποχρεωμένη να λαμβάνει όλα τα απαιτούμενα νομοθετικά μέτρα για την προστασία της ανθρώπινης ζωής. Στα μέτρα αυτά ανήκουν οι προβλέψεις των άρθρων 299-307 ΠΚ που τιμωρούν τα εγκλήματα κατά της ζωής, όπως επίσης και πολλές άλλες διατάξεις της κοινής νομοθεσίας.

Εκτελεστική εξουσία: Παράλληλα, η εκτελεστική εξουσία δεσμεύεται συνταγματικά να ενεργεί προς την κατεύθυνση της προστασίας της ανθρώπινης ζωής. Στο πλαίσιο αυτό ανήκουν διάφορα διοικητικά μέτρα.

Δικαστική εξουσία: Η δικαστική εξουσία οφείλει επίσης να προστατεύει το υπέρτατο αυτό αγαθό κατά την απονομή της δικαιοσύνης.

-Διασφαλιστικό περιεχόμενο-

Αναρωτιόμαστε αν η συνταγματική προστασία της ζωής περιορίζεται στο αμυντικό και προστατευτικό περιεχόμενο ή αν εκτείνεται και στη διασφαλιστική διάσταση. Ο συντακτικός νομοθέτης προστατεύει τη ζωή μόνον από επιθετικές ενέργειες

των συνανθρώπων ή και από την οικονομική ανάγκη; Σε περίπτωση θετικής απάντησης υπάρχει αξίωση παροχής ελάχιστων μέσων απαραίτητων γι' αυτήν την ίδια την επιβίωση του ανθρώπου, όπως λ.χ. αξίωση παροχής στοιχειωδών μέσων διατροφής ή φαρμάκων; Ο συντακτικός νομοθέτης δεν αναφέρεται ρητά στο ιδιαίτερα ευαίσθητο αυτό θέμα. Όπως όμως προκύπτει από τη συνδυασμένη ερμηνεία των άρθρων 2§1, 5§2, 7§3, 21 και 25§4, η παροχή των στοιχειωδών μέσων για την επιβίωση του ανθρώπου φαίνεται να αποτελεί επιταγή του Συντάγματος και του σύγχρονου κοινωνικού κράτους δικαίου. Η παροχή των στοιχειωδών αυτών μέσων προκύπτει από τη θεμελιώδη αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας, από τη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος στη ζωή και ανήκει στο στοιχειώδες περιεχόμενο της αρχής της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης. Ο συντακτικός νομοθέτης μάλλον φαίνεται να στρέφεται προς τη διαμόρφωση ενός «δικαιώματος επιβίωσης» (Δημητρόπουλος Γ.Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα» Τόμος Γ', (2008), σελ. 394).

-Η «ΤΡΙΤΕΝΕΡΓΕΙΑ» ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ-

Το ζήτημα της «τριτενέργειας» κυρίως αφορά, την εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ιδιωτικό δίκαιο (Δημητρόπουλος Γ.Ανδρέας , «Συνταγματικά Δικαιώματα» Τόμος Γ΄, (2008), σελ. 79). Πληρέστερα, η τριτενέργεια θα μπορούσε να οριστεί ως εξής: «*Τριτενέργεια είναι η προς τα πρόσωπα(ιδιώτες) κατευθυνόμενη και κυρίως από την κρατική εξουσία πραγματοποιούμενη αμυντική νομική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία εξασφαλίζει την ακώλυτη άσκησή τους, εξαναγκάζοντας τις απειλητικές αντικοινωνικές δυνάμεις να απέχουν από κάθε προσβολή της ανθρώπινης αξίας*». (Δημητρόπουλος, Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία, σελ.151) Στην αναθεωρημένη διάταξη του άρ.25§1εδ.γ΄Σ αναφέρεται ότι: «Τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα του ανθρώπου εφαρμόζονται και στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν». Ο λόγος θέσπισης της ανωτέρω διάταξης είναι προφανής. Η άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων περιορίζεται ή παρεμποδίζεται στην πράξη όχι μόνο από την δημόσια, κρατική εξουσία, αλλά και από την ιδιωτική εξουσία σε διάφορες εκφάνσεις της καθημερινής ζωής (εργασία, συναλλαγές, οικογένεια κλπ). Ορίζεται λοιπόν ότι τα δικαιώματα αυτά «τριτενεργούν». Υπό την έννοια αυτή τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα του Συντάγματος λειτουργούν ως γενικές συνταγματικές αρχές με ουδέτερο νομικό περιεχόμενο και εφαρμόζονται στο σύνολο της έννομης

τάξης εξαιτίας της υπεροχής και του περιεχομένου τους. Ωστόσο, αυτό που τριτενεργεί είναι η αμυντική διάσταση κάθε δικαιώματος. Δε μπορεί δηλαδή να ζητηθεί παροχή από ιδιώτη με επίκληση ατομικού δικαιώματος, μπορεί όμως να αξιωθεί η αποχή από οποιαδήποτε αδικαιολόγητη προσβολή του ίδιου δικαιώματος. Τα ατομικά δικαιώματα είναι ορθό να εφαρμόζονται στις ιδιωτικές σχέσεις όχι αποκομμένα από αυτές, αλλά σε συσχετισμό με το περιεχόμενο της ιδιωτικής έννομης σχέσης στα πλαίσια της οποίας πρέπει να εφαρμοστούν (θεσμική εφαρμογή). Τούτο είναι αναγκαίο δεδομένου ότι υπάρχουν ιδιωτικές σχέσεις όπου αντικειμενικά δε δικαιολογείται κανένας περιορισμός από κάποιον στο δικαίωμα ενός άλλου και άλλες περιπτώσεις που τέτοιοι περιορισμοί μπορούν να θεωρηθούν ανεκτοί. Επιτρεπτοί είναι οι περιορισμοί όταν στην ιδιωτική έννομη σχέση η κατάσταση που ρυθμίζεται έχει ως περιεχόμενο έννομο αγαθό κοινό με αυτό που προστατεύει το δικαίωμα(κοινό αντικειμενικό στοιχείο) στο οποίο τίθεται ο περιορισμός, ενώ αντίθετα είναι απαγορευμένος ο περιορισμός(προσβολή) που επιβάλλεται σε δικαίωμα άσχετο με το περιεχόμενο της έννομης σχέσης. Συνεπώς, κατά την κρατούσα γνώμη, επειδή το σύγχρονο κοινωνικό κράτος οφείλει να προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα από τους τρίτους, η λεγόμενη «τριτενέργεια» περιέχεται στην προστατευτική υποχρέωση του κράτους.

ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Το άρθρο 5§2 Σ προστατεύει μόνο φυσικά πρόσωπα, στα οποία και μόνο αρμόζει η βιολογική έννοια της ζωής στην οποία αναφέρεται το Σύνταγμα. Αντιθέτως, τα νομικά πρόσωπα (που είναι «πρόσωπα» μόνο κατά νομικό πλάσμα) δεν έχουν «δικαίωμα ζωής», δηλαδή δεν έχουν «ζωή» στην κυριολεξία του όρου (Δημητρόπουλος Γ.Ανδρέας, «Συνταγματικά Δικαιώματα» Τόμος Γ', (2008), σελ. 388). Φορείς του αμυντικού δικαιώματος της ζωής, συνεπώς, είναι όλα τα φυσικά πρόσωπα. Ως αμυντικό, το δικαίωμα στη ζωή κατοχυρώνεται ως ανθρώπινο δικαίωμα. Κατά το ελληνικό Σύνταγμα, άρθρο 5§2 «Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους ...χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο». Σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο φορείς του δικαιώματος της ζωής είναι επομένως και οι αλλοδαποί ή ανιθαγενείς. Από την ίση προστασία ημεδαπών και αλλοδαπών το άρθρο 5§2 επιτρέπει μόνο τις εξαιρέσεις, που προβλέπει το (συμβατικό ή εθιμικό) διεθνές δίκαιο (Ρούκουνας, Διεθνές Δίκαιο, I, 2η έκδοση 1997, αρ.84επ.).

Αφορούν κυρίως την ελευθερία οι προβλεπόμενες εξαιρέσεις. Ενώ για την προστασία της τιμής δεν επιτρέπονται καθόλου εξαιρέσεις εις βάρος των αλλοδαπών, σχετικά με την προστασία της ζωής η ΕΣΔΑ (άρθρο 15) περιορίζει τις εξαιρετικές εξουσίες που έχουν τα κράτη σε περίπτωση πολέμου ή άλλου δημόσιου κινδύνου, που απειλεί την ζωή του έθνους στις «κανονικές» πράξεις πολέμου.

-Η ΕΝΑΡΞΗ ΚΑΙ Η ΛΗΞΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ-

Η ανθρώπινη ζωή αποτελεί αντικείμενο συνταγματικής προστασίας από την έναρξη μέχρι και τη λήξη της. Επομένως απαραίτητη προϋπόθεση για να καθοριστούν τα χρονικά πλαίσια ισχύος όλων των προστατευτικών διατάξεων αποτελεί ο ακριβής προσδιορισμός του χρονικού σημείου έναρξης και λήξης της ανθρώπινης ζωής, σύμφωνα με τα ιατρικά δεδομένα. Η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών στην ιατρική απαιτεί έναν νομικό επαναπροσδιορισμό της έναρξης αλλά και λήξης της ανθρώπινης ζωής. Έτσι κατά τον ελληνικό αστικό κώδικα «το πρόσωπο αρχίζει να υπάρχει μόλις γεννηθεί ζωντανό και παύει να υπάρχει με το θάνατό του» (ΑΚ 35). Από τη διάταξη αυτή

προκύπτει με σαφήνεια το χρονικό σημείο, κατά το οποίο αρχίζει η ανθρώπινη ζωή, αλλά προκύπτουν αμφιβολίες όσον αφορά την έννοια του θανάτου, κατά τον οποίο παύει η ανθρώπινη ζωή, διότι δεν προσδιορίζεται επ' ακριβώς το χρονικό σημείο κατά το οποίο επέρχεται ο θάνατος. Αξιοσημείωτο είναι ότι στο ποινικό δίκαιο η ζωή προστατεύεται από τη στιγμή, κατά την οποία θα αρχίσει η διαδικασία του τοκετού ανεξάρτητα από το αν το τέκνο θα γεννηθεί ζωντανό ή νεκρό. Με αυτόν τον τρόπο παρέχεται μεγαλύτερη προστασία της ζωής, η οποία ξεκινά για τον άνθρωπο ενώ ακόμα βρίσκεται στην κοιλιά της μητέρας του. Αναφορικά με τη λήξη της ανθρώπινης ζωής η σύγχρονη ιατρική δέχεται ότι: «ο θάνατος επέρχεται άμα τη αμετακλήτως παύσει της λειτουργίας του εγκεφάλου» (Ν.Κ. Ανδρουλάκης, «Ποινικόν δίκαιον – ειδικό μέρος», Αθήνα 1974, σελ23). Πρόκειται για τον λεγόμενο εγκεφαλικό θάνατο, τον οποίο ασπάζονται όλο και περισσότερες επιστήμες. Πάντως στο ελληνικό ποινικό δίκαιο γίνεται δεκτό ότι ο εγκεφαλικός θάνατος δεν επιφέρει και νομικά τον θάνατο εφόσον λειτουργούν αυτονόμως η καρδιά και το αίμα. Συνεπώς προκύπτει ότι δεν προστατεύεται η ανθρώπινη ζωή αποκλειστικά και μόνο στην πλήρη μορφή της, αλλά και η λεγόμενη εν τη γενέσει ανθρώπινη ζωή. Με άλλα λόγια προστατεύεται και η ζωή του εμβρύου ή του κυοφορούμενου («nasciturus», Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, «Παραδόσεις

Συνταγματικού δικαίου», Τόμος Γ΄, σελ971). Από τον κανόνα αυτόν ωστόσο προβλέπεται και μια εξαίρεση, στην ειδικότερη περίπτωση που τίθεται θέμα σύγκρουσης της ζωής της μητέρας, που κυοφορεί, και του κυοφορούμενου. Στις περιπτώσεις αυτές που η συνύπαρξη εγκύου και εμβρύου είναι για διάφορους λόγους αδύνατη, πρέπει να δεχτούμε ότι ο συντακτικός νομοθέτης τίθεται υπέρ της ζωής της εγκύου ως ολοκληρωμένης και βεβαίας προσωπικότητας, έναντι της ζωής του εμβρύου ή κυοφορούμενου, που είναι μη ολοκληρωμένη ανθρώπινη ύπαρξη και μη βεβαία, από την άποψη ότι δεν είναι σίγουρο ότι θα γεννηθεί ζωντανό. Πάντως από τον κανόνα του απόλυτου χαρακτήρα της προστασίας της ζωής του κυοφορούμενου προβλέπεται ρητά εξαίρεση στον ΠΚ., όπου υπάρχει άρθρο σχετικά με την τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης, η οποία υπό ορισμένες αυστηρώς και περιοριστικώς καθοριζόμενες από το νόμο, περιπτώσεις επιτρέπεται η θανάτωση του εμβρύου. Οι ενδείξεις για την επιτρεπόμενη άμβλωση, έτσι όπως περιγράφονται στο άρθρο 304, παρ. 4 ΠΚ. είναι οι εξής: α) η ιατρική, β) η ηθική, γ) η ευγονική και δ) η κοινωνική (Ν.Κ. Ανδρουλάκης, «Ποινικόν δίκαιον – ειδικό μέρος», Αθήνα 1974, σελ 89).

ΕΙΔΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

-ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ-

Στο πλαίσιο της ποινικής σχέσης επέτρεπε η προηγούμενη συνταγματική ρύθμιση την επιβολή της θανατικής ποινής για ορισμένα σοβαρά εγκλήματα. Η κατάργηση της θανατικής ποινής με την αναθεώρηση του 2001 απολυτοποίησε στην κυριολεξία το δικαίωμα στη ζωή και στο πλαίσιο της ποινικής κυριαρχικής σχέσης. Μάλιστα κατά το άρθρο 7, παρ. 3εδ. β' Σ., «θανατική ποινή δεν επιβάλλεται εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται από το νόμο για κακουργήματα τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σχετίζονται με αυτόν». Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι από το 1972 δεν έχει εκτελεστεί θανατική ποινή στην Ελλάδα και ότι οι θανατικές ποινές μετατρέπονται σε ισόβια κάθειρξη. Έτσι, στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα, στο άρθρο 50, αναφέρεται ρητώς ότι η θανατική ποινή καταργήθηκε με το άρθρο 1§12, εδ. β' του Ν.2207/1994. Η συγκεκριμένη ποινική διάταξη βέβαια είναι απόλυτα εναρμονισμένη ως προς την παρακάτω θέση του ελληνικού συντάγματος. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμα νομοθετικές διατάξεις που την προβλέπουν ρητά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της παρακάτω αναφοράς αποτελεί το άρθρο 299§1ΠΚ., σύμφωνα με το οποίο: «όποιος με πρόθεση σκότωσε άλλον τιμωρείται με την ποινή του

θανάτου ή με ισόβια κάθειρξη». Χαρακτηριστικό ωστόσο είναι ότι και η Διεθνής Αμνηστία τάχθηκε με κείμενό της υπέρ της καταργήσεως της θανατικής ποινής, η οποία κατά τη γνώμη της παραβιάζει τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Την ίδια θέση, που τηρεί και το δικό μας Σύνταγμα, υιοθετεί και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου(ΕΣΔΑ), η οποία ομοίως δεν απαγορεύει τη θανατική ποινή. Αντιθέτως την αναγνωρίζει υπό την προϋπόθεση βεβαίως ότι επιβάλλεται «υπό δικαστηρίου εν περιπτώσει αδικήματος τιμωρούμενου υπό νόμου δια της ποινής τούτης» (Ε.Σ.Δ.Α. 6§1 εδ.β´). Πάντως είναι απαραίτητο να σημειωθεί, ότι στο πλαίσιο της Ε.Σ.Δ.Α. ισχύει επίσης το Έκτο Πρωτόκολλο, το οποίο ρητά καταργεί την θανατική ποινή. Συγκεκριμένα το πρωτόκολλο αυτό ισχύει από το 1985, έχει υπογραφεί από την Ελλάδα, αλλά δεν επικυρώθηκε έκτοτε (Ρούκουνας Εμ., «Διεθνής προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων», σελ.255). Προβλέπεται, λοιπόν, στο Έκτο Πρωτόκολλο γενική κατάργηση της θανατικής ποινής. Μάλιστα στο πρώτο άρθρο προβλέπεται και ατομικό δικαίωμα κατά της καταδίκης σε θανατική ποινή και κατά της εκτελέσεως μιας τέτοιας ποινής. Με αυτόν τον τρόπο παρέχεται στο άτομο η δυνατότητα να προασπίσει και το ίδιο το δικαίωμά του στη ζωή. Έτσι μόνο σε δυο περιπτώσεις επιτρέπεται η εσχάτη των ποινών:1. σε περίπτωση πολέμου και 2. όταν υπάρχει άμεσος κίνδυνος πολέμου.

Όσον αφορά τη θανατική ποινή σχετικές προβλέψεις υπάρχουν και στο Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (Δ.Σ.Α.Π.), το οποίο στο άρθρο 6 προβλέπει ότι η θανατική ποινή θα πρέπει να επιβάλλεται αποκλειστικά και μόνο από δικαστήριο και μάλιστα όχι για οποιοδήποτε είδος εγκλήματος αλλά για τα σοβαρότερα από αυτά. Επιπρόσθετα, η Δ.Σ.Α.Π. προβλέπει ότι για την εκτέλεση της ποινής του θανάτου θα πρέπει υποχρεωτικά η σχετική καταδικαστική απόφαση να έχει καταστεί ανέκκλητη, να μη μπορεί δηλαδή πλέον να προσβληθεί με έφεση. Σε διεθνές επίπεδο, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών μάλιστα υιοθέτησε το 1991 και αυτή το 6ο Πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α., το οποίο προβλέπει ρητώς την κατάργηση της θανατικής ποινής. Δυστυχώς όμως σε πολλές ακόμη χώρες όπως η Κίνα, ορισμένες Πολιτείες της Αμερικής (Τέξας) και άλλες συνεχίζουν να επιβάλλουν την θανατική ποινή, κυρίως ως μέσο εκφοβισμού των υπόλοιπων εγκληματιών.

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ **ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ**

Σύμφωνα με τον ορισμό της ευθανασίας, κατά το Ποινικό μας Δίκαιο, «ευθανασία» είναι η σύντμηση της επιθανάτιου αγωνίας ενός επωδύνως θνήσκοντος (Ν.Κ.Ανδρουλάκης, «Ποινικόν δίκαιον – ειδικό μέρος», Αθήνα 1974, σελ 25). Η με την έννοια αυτή ευθανασία, εξάλλου δεν καλύπτεται κατ' ανάγκη από τη διάταξη του άρθρου 300 ΠΚ περί «ανθρωποκτονίας με συναίνεση». Κι αυτό διότι ευθανασία είναι δυνατόν να υφίσταται χωρίς να υπάρχει «σπουδαία και επίμονη απαίτηση του παθόντος», όπως προβλέπει το άρθρο 300 ΠΚ.

Στην κατηγορία αυτή της προσβολής της ανθρώπινης ζωής κατατάσσεται και η αυτοκτονία. Ο απόλυτος χαρακτήρας του Συνταγματικού Δικαιώματος της ζωής, τόσο στο αμυντικό όσο και στο προστατευτικό περιεχόμενό του μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κανένας άνθρωπος δεν έχει εξουσία πάνω στη ζωή του και επομένως δε μπορεί να την αφαιρεί όποτε αυτός θελήσει. Ο Ποινικός Κώδικας προβλέπει στο άρθρο 301 το έγκλημα της συμμετοχής σε αυτοκτονία, σύμφωνα με το οποίο όποιος με πρόθεση κατέπεισε άλλον να αυτοκτονήσει, αν τελέστηκε η αυτοκτονία ή έγινε απόπειρά της, καθώς και όποιος έδωσε βοήθεια κατ' αυτήν τιμωρείται με φυλάκιση. Ο κοινός νομοθέτης πάντως δεν τιμωρεί τον αυτόχειρα, διότι δεν θα έχει νόημα αφού πλέον δε βρίσκεται στη ζωή, αλλά ούτε και το πρόσωπο που αποπειράται να αυτοκτονήσει. Παρά το ότι αναγνωρίζεται ότι η συμπεριφορά του αυτόχειρος είναι απαγορευμένη, κρίνεται ότι η τιμώρηση της απόπειρας

αυτοκτονίας θα ήταν άσκοπη. Αυτοκτονία είναι η αυτόβουλη επιλογή του θανάτου έναντι της ζωής η οποία κατά το βασικό τουλάχιστον της στάδιο έχει ταύτιση δράστη και θύματος, πρόκειται δηλαδή για αυτοπροσβολή. Από την άλλη πλευρά η ευθανασία είναι η διευκόλυνση ενός επώδυνου και ούτως ή άλλως αναπόφευκτου θανάτου. Συνεπώς, κριτήριο για τη νομική διάκριση και κρίση της ευθανασίας σε αντίθεση με την αυτοκτονία μπορεί να αποτελέσει το γεγονός ότι ο θνήσκων ή βαριά ασθενής, η υγεία του οποίου δεν πρόκειται πλέον να βελτιωθεί, εκφέρει δημοσίως, επανειλημμένα και ενσυνείδητα αίτημα με περιεχόμενο τη διακοπή της ιατρικής αγωγής ή την αλλαγή αυτής, ώστε να επισπευσθεί ανώδυνα ο θάνατος του. Υπό τις συνθήκες αυτές, η απαίτηση και η επιλογή της ευθανασίας δεν συνιστά από νομική άποψη μορφή αυτοκτονίας, η οποία να τιμωρείται από τον κοινό νομοθέτη. Ειδικότερα η ευθανασία διακρίνεται σε «ενεργητική» και «παθητική» με κριτήριο τη μορφή παρέμβασης στην αγωγή του πάσχοντος. Στην πρώτη περίπτωση, η επέμβαση γίνεται με την ενεργή και θετική μεσολάβηση τρίτου, συνήθως ιατρού, και με συγκεκριμένες ενέργειες ιατρικής ή φαρμακευτικής αγωγής που επιφέρουν την ανώδυνη σύντμηση της ζωής. Στη δεύτερη περίπτωση, η ευθανασία συνίσταται στο ότι ο ασθενής αφήνεται να πεθάνει με την παράλειψη τρίτων, οικείων ή ιατρών, να λάβουν μέτρα συντήρησής του στη ζωή. Στην περίπτωση της ιατρικά υποβοηθούμενης αυτοκτονίας, ζητείται από το Κράτος

διαμέσου των αρμοδίων οργάνων του (ιατρικό προσωπικό) να προβεί σε θετική ενέργεια που θα οδηγήσει στην επίσπευση του θανάτου του συγκεκριμένου αιτούντος. Γι' αυτό πρέπει να αποσαφηνίσουμε ότι η διάταξη του άρ. 5 παρ.1 Σ κατοχυρώνει εν τέλει ένα δικαίωμα αυτοδιάθεσης και αυτοπροσδιορισμού που μπορεί να εκτείνεται μέχρι την αυτοκτονία και το αίτημα διακοπής της θεραπευτικής αγωγής με συνέπεια τον θάνατο, εφόσον το δικαίωμα αυτό είναι καθαρά αμυντικό που σημαίνει ότι το άτομο μπορεί να αξιώσει από το Κράτος την αποχή από οποιαδήποτε πράξη έστω και αν αυτή κατατείνει στην προστασία της ζωής του. Ωστόσο, σε καμία όμως περίπτωση δεν είναι δικαίωμα που να θεμελιώνει αξίωση έναντι του κράτους να προβεί σε ενέργειες που θα διευκολύνουν το θάνατο.

Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ

Το έγκλημα της γενοκτονίας χαρακτηρίζεται από τα διάφορα διεθνή κείμενα ως το κατ' εξοχήν «έγκλημα κατά της ανθρωπότητας» (Ρούκουνας Εμ., «Διεθνής προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων», σελ.267). Πρόκειται για ένα έγκλημα το οποίο έχει σαν κύριο σκοπό την εξόντωση ενός ολόκληρου έθνους, φυλής ή κοινότητας ανθρώπων που παρουσιάζουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά. Τη σημαντικότερη

θέση στα διεθνή κείμενα, που έχουν συναφθεί, κατέχει η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την καταστολή του εγκλήματος της γενοκτονίας, η οποία συνήφθη στις 9 Δεκεμβρίου 1948. Η Ελλάδα, έχει υπογράψει και επικυρώσει την παραπάνω σύμβαση με το ν.δ.3091/1954. Στο σύνολο, 113 κράτη έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, γεγονός το οποίο εκφράζει την βαθιά συνειδητοποίηση της ανάγκης προστασίας της ανθρωπότητας από ένα τόσο σοβαρό έγκλημα κατά της ζωής σε διεθνές επίπεδο.

Στη σύμβαση του 1948 περιέχεται ορισμός της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της γενοκτονίας και συγκεκριμένα αναφέρει ότι : «γενοκτονία θεωρείται οποιαδήποτε από τις ακόλουθες πράξεις, που ενεργείται με πρόθεση μερικής ή ολικής καταστροφής εθνικής, εθνολογικής, φυλετικής ή θρησκευτικής ομάδας: φόνος, σοβαρή βλάβη της σωματικής ή διανοητικής ικανότητας, εκ προθέσεως υποβολή της ομάδας σε συνθήκες διαβιώσεως, που μπορούν να επιφέρουν πλήρη ή μερική καταστροφή της, μέτρα , που αποβλέπουν στην παρεμπόδιση των γεννήσεων στο πλαίσιο της ομάδας και αναγκαστική μεταφορά παιδιών από τη μία ομάδα στην άλλη» (Διεθνής Σύμβαση Ηνωμένων Εθνών,1948, άρθρα 2 και 3). Η παραπάνω σύμβαση ακόμα στο άρθρο 4 υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα κράτη να θεσπίσουν τα απαραίτητα νομοθετικά μέτρα για την εξασφάλιση της εφαρμογής της. Απαραίτητη κρίνεται λοιπόν η πρόβλεψη και η

τιμώρηση από τους οικείους ποινικούς νόμους του εγκλήματος της γενοκτονίας. Επιπλέον, στο άρθρο 6 της παραπάνω σύμβασης προβλέπεται ότι η αρμοδιότητα για την καταστολή του εγκλήματος της γενοκτονίας ανήκει στα δικαστήρια του κράτους επί του οποίου τελέστηκε το έγκλημα της γενοκτονίας. Προβλέπεται όμως ταυτόχρονα η δυνατότητα συστάσεως διεθνούς δικαστηρίου αρμοδίου για την εφαρμογή της (σύμβαση 1948).

-ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ-

Εκτός από την εξαίρεση της θανατικής ποινής από τον κανόνα της απόλυτης προστασίας της ανθρώπινης ζωής, προβλέπονται όχι μόνο οι προβλεπόμενες για όλα τα συνταγματικά δικαιώματα γενικές οριοθετήσεις αλλά ακόμη οι απλοί περιορισμοί οι οποίοι θα εξεταστούν ευθύς αμέσως και οι περισσότερες από αυτές, αν όχι όλες, εισάγονται στη δικαστηριακή και κοινωνική πρακτική με συνταγματικές διατάξεις. Σύμφωνα με το άρθρο 5, παρ.1 του Συντάγματος «καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων(ρήτρα της κοινωνικότητας) και δεν

παραβιάζει το Σύνταγμα(ρήτρα της Συνταγματικής νομιμότητας) ή τα χρηστά ήθη(ρήτρα της χρηστότητας)». Ωστόσο, το δικαίωμα της ζωής δεν επιδέχεται από τη φύση του οριοθετήσεις. Δυνατοί είναι οι προβλεπόμενοι περιορισμοί όπως προανέφερα, η θανατική ποινή. Σύμφωνα όμως με το άρθρο 4, παρ.6 του Συντάγματος «κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της Πατρίδας, σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων». Υποκρύπτεται έτσι η υποχρέωση αφαίρεσης της ζωής του εχθρού και διακινδύνευσης της ζωής του ίδιου του υπόχρεου να αμυνθεί υπέρ της πατρίδος. Επομένως, η υποχρέωση διακινδύνευσης της ζωής αφορά αποκλειστικά και μόνο την περίπτωση που η Πατρίδα δέχεται επίθεση από εξωγενείς παράγοντες που απειλούν την εδαφική, πολιτιστική και ιστορική της ακεραιότητα. Άλλος επίσης περιορισμός αφορά την χρήση όπλων από τα αστυνομικά όργανα, στην οποία άλλοτε προβαίνουν για να σώσουν ανθρώπινες ζωές τρίτων και άλλοτε για να σώσουν τις δικές τους ζωές.

Κατά το άρθρο 25 του Συντάγματος: « Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί, που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει

επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». Ανάλογα, λοιπόν, με τη βαρύτητα της διαπραττόμενης αξιόποινης πράξης τα αστυνομικά όργανα θα λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα απόκρουσης μιας τέτοιας συμπεριφοράς , ώστε να μπορέσει το κράτος να διαφυλάξει τόσο τα συμφέροντα ολόκληρης της κοινωνίας όσο και του μεμονωμένου ατόμου από επικίνδυνες καταστάσεις. Άλλωστε και τα ίδια τα αστυνομικά όργανα θα πρέπει να προφυλάξουν τη ζωή τους, ειδικά στις περιπτώσεις εκείνες που ο παρανομών ιδιώτης στρέφεται εναντίον τους χρησιμοποιώντας επίσης όπλα. Όπως ελέχθη προηγουμένως, η διακινδύνευση της ζωής του παρανομούντος ιδιώτη επιτρέπεται μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που δε μπορεί με διαφορετικό τρόπο να αποτραπεί **άμεσος** και **σπουδαίος** κίνδυνος. Η έννοια του άμεσου κινδύνου ισοδυναμεί με εκείνον τον κίνδυνο που μπορεί οποιαδήποτε στιγμή να πλήξει τα έννομα αγαθά, έτσι ώστε οποιαδήποτε καθυστέρηση θα επέτεινε την πιθανότητα επέλευσης του κινδύνου. Επιπλέον ο κίνδυνος θα πρέπει να είναι σπουδαίος, με άλλα λόγια να έχει μεγάλη σημασία και οι επιπτώσεις του να είναι ιδιαίτερα επιβλαβείς. Επιπλέον θα πρέπει να σημειωθεί ότι η χρήση των όπλων από τα αστυνομικά όργανα επιτρέπεται αποκλειστικά και μόνο όταν δεν διακινδυνεύεται η ζωή διαφόρων αμέτοχων τρίτων, διότι διαφορετικά θίγεται ανεπανόρθωτα το δικαίωμα της ζωής των. Επίσης ο νόμος 3169/2003(ΦΕΚ Α` 189) για τη χρήση των

όπλων από τα αστυνομικά όργανα προϋποθέτει όχι μόνο τον σεβασμό της αρχής της αναλογικότητας αλλά και την προηγούμενη του πυροβολισμού εξάντληση των ηπιότερων μέσων(παραινέσεις, σωματική βία κλπ).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι εξαιρέσεις από τον απόλυτο χαρακτήρα της προστασίας της ανθρώπινης ζωής είναι πραγματικά λίγες και οι περιπτώσεις στις οποίες επιτρέπονται είναι ειδικές.

ΤΕΛΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΖΩΗΣ

-

Καταλήγοντας θα πρέπει να επισημάνουμε ότι σε σύγκριση με την τεράστια σημασία του συγκεκριμένου ζητήματος όσον αφορά τον τομέα των συνταγματικά προστατευόμενων δικαιωμάτων, προκύπτει σαφέστατα ότι το δικαίωμα της ζωής αποτελεί την αναγκαία προϋπόθεση για την ύπαρξη, προστασία και απόλαυση οποιουδήποτε άλλου συνταγματικού ή μη, δικαιώματος του ανθρώπου. Στο Σύνταγμά μας του 1975/186/2001/2008, η κατοχύρωση της ανθρώπινης ζωής δεν είναι όσο αναλυτική και ξεκάθαρη θα θέλαμε, όπως φαίνεται και από τη διατύπωση του άρθρου 5§2,

γεγονός βέβαια που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πεποίθηση του συντακτικού μας νομοθέτη είναι να κατοχυρώσει το δικαίωμα στη ζωή ως κάτι το αυτονόητο. Πάντως η χώρα μας έχει ενστερνιστεί σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο τις περισσότερες από τις συμβάσεις που έχουν καταρτισθεί υπέρ της προάσπισης της ανθρώπινης ζωής. Η συνειδητοποίηση, λοιπόν, της ανάγκης προστασίας της ανθρώπινης ζωής αποτελεί το πρώτο, αλλά και το σημαντικότερο βήμα, στη δύσβατη πορεία προς την επίλυση του προβλήματος της προσβολής του δικαιώματος που έχει κάθε ανθρώπινη ύπαρξη στη ζωή. Δικτατορίες και απολυταρχικά καθεστώτα θέτουν τους κινδύνους για την ύπαρξη σημαντικών περιορισμών, οι οποίοι συνιστούν ακραίες περιπτώσεις προσβολής του δικαιώματος της ζωής και γι' αυτό πρέπει να καταδικαστούν όχι μόνο σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά κυρίως σε παγκόσμιο.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το συνταγματικά προστατευόμενο δικαίωμα της ζωής κατοχυρώνεται στο άρθρο 5§2 του ισχύοντος ελληνικού Συντάγματος 1975/1986/2001/2008. Εισαγωγικά αναφερθήκαμε στο υπέρτατο αγαθό της ζωής, τη σημασία του καθώς και τι περιλαμβάνει το γενικό περιεχόμενό του, κάνοντας συγχρόνως

και μια σύντομη ιστορική αναδρομή της συνταγματικής του προστασίας. Ακολουθώντας, ασχοληθήκαμε με τη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος αυτού από το παρελθόν μέχρι σήμερα, τόσο σε Εθνικό επίπεδο, όσο και σε διεθνές και ευρωπαϊκό. Αφού, λοιπόν, ολοκληρώσαμε την μελέτη του ζητήματος όσον αφορά τις βασικές του πτυχές εμβαθήναμε, ακόμη περισσότερο, αναφερόμενοι στο βασικό ζήτημα της έναρξης και λήξης της ανθρώπινης ζωής, καθώς και σε ανάλυση ειδικότερων θεμάτων που αφορούν κυρίως την αφαίρεση της ζωής όπως για παράδειγμα η θανατική ποινή κ.α. Καταλήγοντας την εμβάθυνση μας ως προς το ζήτημα της συνταγματικής προστασίας του δικαιώματος της ζωής παραθέσαμε ακόμη κάποιες εξαιρέσεις καθώς και περιορισμούς του δικαιώματος όπως η χρήση των όπλων από τα αστυνομικά όργανα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ (SUMMARY IN ENGLISH)

The constitutionally protected right to life is provided for in Article 5§2 of the current Greek Constitution 1975/ 1986/ 2001/ 2008. In the introduction we are referring to the supreme good of life, its importance and what its general content includes, making also a brief remark to the history of its constitutional protection. As a result, we have mentioned all its constitutional protection from the past till today, not only in national level but also in a European and International level. Moving on to further study of the subject and having thus

completed the study of the issue regarding its main aspects, we have examined thoroughly its specific aspects, referring to the start (born) and finishing(death) of human life and other controversial issues, such as the death penalty etc. Finally, in our conclusion on the subject of the constitutional protection of the right to life, we have developed some interesting arguments concerning the exceptions and restrictions of the right to life such as the use of weapons by the police.

ΛΗΜΜΑΤΑ

ζωή – ανθρώπινη – αγαθό – δικαίωμα – φυσικό – πραγματικό – έννομο – μητρικό –ατομικό – υπόστασης – Σύνταγμα – αμυντικό – προστατευτικό – διασφαλιστικό – τριτενέργεια – φορέας – έναρξη – λήξη – αφαίρεση – θανατική ποινή – ευθανασία –αυτοκτονία – όπλα – γενοκτονία – άμβλωση – κυοφορούμενος (nasciturus).

ΛΗΜΜΑΤΑ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ (ENTRIES)

life – human – good – right – natural – real – legitimate – mother – individual –personality – Constitution – defensive – protective – safeguard – body- start – finish – removal – death

penalty – mercy killing – suicide – guns – genocide– abortion
– nasciturus.

NΟΜΟΛΟΓΙΑ

Βούλευμα 161/1970 Πλημμελειοδικείου Θεσσαλονίκης.

Απόφαση 74/2000 Πλημμελειοδικείου Λαρίσης.

Απόφαση 987/2000 Αρείου Πάγου

Απόφαση Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (Case No. IT-98-33-T)
στις 19 Απριλίου 2004

Απόφαση Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του ανθρώπου
(*Requête n° 2346/02*)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

Βούλευμα 161/1970 Πλημμελειοδικείου Θεσσαλονίκης:

Υπόθεση πατέρα Ιεχωβά.

Στην εν λόγω υπόθεση πατέρας, μάρτυρας του Ιεχωβά, αρνήθηκε να συναινέσει στην αφαίμαξη και μετάγγιση του αίματος του νεογέννητου παιδιού του και προκλήθηκε έτσι ο θάνατος του. Ο πατέρας είχε ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να παρεμποδίσει τον θάνατο παρέχοντας τη συναίνεση του και,

συνεπώς ετέλεσε ανθρωποκτονία δια παραλείψεως. Η πράξη του πατέρα, όμως, δεν καταλογίζεται σ' αυτόν λόγω σύγκρουσης καθηκόντων, που συνεπάγεται ηθικό καταναγκασμό.

Απόφαση 74/2000 Πλημμελειοδικείου Λαρίσης: Υπόθεση γιατρού για ανθρωποκτονία εξ αμελείας εμβρύου.

Η υπ' αριθμόν 74/2000 απόφαση του Πλημ/κείου Λαρίσης αναφέρεται στο θέμα της ενάρξεως της ανθρώπινης ζωής. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι η ανθρώπινη ζωή αρχίζει ταυτοχρόνως με την έξοδο έστω και μέρους του σώματος του νεογνού από τη μητρική κοιλιά. Από την απόφαση αυτή διαπιστώνουμε την πρακτική εφαρμογή της άποψης που γίνεται δεκτή από την ποινική θεωρία, σύμφωνα με την οποία η ανθρώπινη ζωή αρχίζει από τη στιγμή που θα τεθεί σε κίνηση εκείνη η διαδικασία η οποία θα οδηγήσει αδιαλείπτως στη γέννηση. Για αυτόν ακριβώς το λόγο στην υπόθεση που δικάζε το Πλημ/κείο απαλλάχθηκε ο γιατρός και δεν του καταλογίστηκε ανθρωποκτονία εξ αμελείας, καθώς ο θάνατος επήλθε ενώ το έμβρυο βρισκόταν ακόμη στην κοιλιά της μητέρας, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι δεν υπήρχε ανθρώπινη ζωή στην πλήρη μορφή της.

Απόφαση 987/2000 Αρείου Πάγου: Υπόθεση αφαίρεσης ανθρώπινης ζωής από αστυνομικό όργανο.

Στην προκειμένη περίπτωση, πραγματοποιήθηκε υπέρβαση των άκρων ορίων της άμυνας, καθώς ο δράστης ο οποίος εξαπέλυσε καταρχήν επίθεση κατά της ζωής του αστυνομικού έφερε μαχαίρι σε αντίθεση με τον τελευταίο ο οποίος χρησιμοποίησε πυροβόλο όπλο. Η υπέρβαση των ορίων της άμυνας συνίσταται στο γεγονός ότι ο αστυνομικός, αν κατέβαλε την προσοχή που όφειλε και μπορούσε να καταβάλει λόγω της εμπειρίας του, θα μπορούσε να αποκρούσει τον παθόντα από μεγαλύτερη απόσταση, δεδομένου ότι είχε ισχυρότερο όπλο από αυτόν και να τον πλήξει με λιγότερους πυροβολισμούς, καθώς, σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, ο αστυνομικός πυροβόλησε τέσσερις φορές κατά του παθόντος. Επιπλέον, απαραίτητο θεωρείται να αναφερθεί ότι το κατηγορούμενο αστυνομικό όργανο καθ' όλη τη διάρκεια του επεισοδίου είχε τη συμπαράσταση του συναδέλφου του. Το δικαστήριο μάλιστα απέρριψε τον ισχυρισμό του δράστη, σύμφωνα με τον οποίον προέβη σε υπέρβαση των άκρων ορίων της άμυνας λόγω του φόβου και της ταραχής του από την παρούσα και άδικη επίθεση που επεχείρησε εναντίον του το θύμα. Επομένως, στην προκειμένη περίπτωση πλήττεται το έννομο αγαθό της ανθρώπινης ζωής αδικαιολόγητα, καθώς δε συντρέχουν οι

προϋποθέσεις εκείνες που θα νομιμοποιούσαν τη συμπεριφορά του αστυνομικού οργάνου.

Υπόθεση νούμερο IT-98-33-A: απόφαση Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (www.icc-cpi.int/) κατά πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας για διάπραξη γενοκτονίας. Διευκρινήσεις για το διεθνές έγκλημα της γενοκτονίας.

The Appeals Chamber of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia Since 1991 is seised of two appeals from the written Judgement rendered by the Trial Chamber on 2 August 2001 in the case of *Prosecutor v. Radislav Krstic*, Case No. IT-98-33-T (“Trial Judgement”). Η απόφαση αφορά την καταδίκη της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας και των τότε ηγετών της για την αποτρόπαια σφαγή χιλιάδων Βοσνίων Μουσουλμάνων που έλαβε χώρα στην Srebrenica. (που βρίσκεται η Srebrenica;) Srebrenica is located in eastern Bosnia and Herzegovina.

«The depravity, brutality and cruelty with which the Bosnian Serb Army (“VRS”) treated the innocent inhabitants of the safe area are now well known and documented. Bosnian

women, children and elderly were removed from the enclave, and between 7,000 – 8,000 Bosnian Muslim men were systematically murdered». Περίπου 7.000 έως 8.000 χιλιάδες Βόσνιοι Μουσουλμάνοι σκοτώθηκαν από τον Σέρβικο και Βόσνιο στρατό(VRS).

«Article 4 of the Tribunal’s Statute, like the Genocide Convention, covers certain acts done with “intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group, as such.” The Indictment in this case alleged, with respect to the count of genocide, that Radislav Krstic intended to destroy a part of the Bosnian Muslim people as a national, ethnical, or religious group. The targeted group identified in the Indictment, and accepted by the Trial Chamber, was that of the Bosnian Muslims. The Trial Chamber determined that the Bosnian Muslims were a specific, distinct national group, and therefore covered by Article 4». Το άρθρο 4 της Διεθνούς Συμβάσεως κατά της γενοκτονίας απαγορεύει ενέργειες που αποσκοπούν στην καταστροφή μιας εθνικής, φυλετικής ή θρησκευτικής οντότητας. Οι Βόσνιοι Μουσουλμάνοι, όντας στο επίκεντρο των αποτρόπαιων πράξεων του Σέρβικου στρατού αποτελούν ένα ξεχωριστό και ουσιώδες μέρος ενός εθνικού γκρουπ και γι’ αυτό προστατεύονται από το άρθρο 4 της διεθνούς Συμβάσεως κατά της γενοκτονίας.

«The aim of the Genocide Convention is to prevent the intentional destruction of entire human groups, and the part targeted must be significant enough to have an impact on the group as a whole. The International Law Commission, charged by the UN General Assembly with the drafting of a comprehensive code of crimes prohibited by international law, stated that “the crime of genocide very nature requires the intention to destroy at least a substantial part of a particular group. The Genocide Convention, and customary international law in general, prohibit only the physical or biological destruction of a human group». Ο στόχος της Διεθνούς Συμβάσεως κατά της γενοκτονίας είναι να αποτρέπει την καταστροφή ολόκληρων ή μερών (που αντιπροσωπεύουν όμως το όλη οντότητα), εθνικών, φυλετικών και θρησκευτικών γκρουπ. Επίσης προϋποθέτει σαφή πρόθεση καταστροφής αυτού του γκρουπ. Απαγορεύεται μόνο η φυσική ή βιολογική καταστροφή μιας ανθρώπινης οντότητας.

«In determining that genocide occurred at Srebrenica, the cardinal question is whether the intent to commit genocide existed. While this intent must be supported by the factual matrix, the offence of genocide does not require proof that the perpetrator chose the most efficient method to accomplish his

objective of destroying the targeted part». Ο ρόλος της πρόθεσης είναι ουσιώδης και για την απόδειξή της δεν απαιτείται να έχει επιλεγεί από τον δράστη η πιο αποτελεσματική μέθοδος, ικανή να επιφέρει το απάνθρωπο αποτέλεσμα.

Απόφαση Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του ανθρώπου (Requête n° 2346/02): AFFAIRE PRETTY c. ROYAUME-UNI (δικαίωμα στην ευθανασία)
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=PRETTY&sessionid=23814944&skin=hudoc-fr>)

Το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης ασχολήθηκε πρόσφατα με το θέμα της ευθανασίας, με αφορμή την περίπτωση της κας Πριττυ, μιας Αγγλίδας που πάσχει από μια εκφυλιστική ασθένεια που επιδρά στο μυϊκό σύστημα, για την οποία δεν υπάρχει θεραπεία. Η ασθένεια είναι σε προχωρημένο στάδιο και η ασθενής έχει παραλύσει από το λαιμό και κάτω, οι πνευματικές της δυνάμεις, όμως, δεν έχουν επηρεαστεί από την ασθένεια. Επειδή ο επικείμενος θάνατος προβλέπεται ότι θα συνοδεύεται από πολλούς πόνους και αγωνία η ασθενής θα ήθελε να καθορίσει η ίδια τον χρόνο και τρόπο εξόδου της από

τη ζωή. Η αυτοκτονία δεν είναι αδίκημα κατά το αγγλικό δίκαιο, η ασθενής όμως δεν είναι σε θέση να αυτοκτονήσει. Η βοήθεια σε αυτοκτονία είναι αδίκημα (άρθρο 2 παρ. 1 του ν. περί αυτοκτονίας του 1961) και η ασθενής θα ήθελε να βοηθηθεί σε αυτήν από το σύζυγό της, υπό την προϋπόθεση ότι εκείνος δεν θα υφίστατο εν συνεχεία ποινική δίωξη. Ζήτησε λοιπόν από τον Εισαγγελέα τη διαβεβαίωση ότι ο σύζυγός της δεν θα διωχθεί, το αίτημα, όμως αυτό δεν ικανοποιήθηκε. Για το λόγο αυτό προσέφυγε στις 21.12.2001 στο Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, το οποίο έκρινε το θέμα κατά προτεραιότητα, λόγω της καταστάσεως της ασθενούς. Η κα Πρίττυ ισχυρίστηκε ότι η απόφαση του Εισαγγελέως προσβάλλει το δικαίωμά της στη ζωή (άρθρο 2 της ΕΣΔΑ), το άρθρο 3 (απαγόρευση απάνθρωπης ή μειωτικής συμπεριφοράς ή τιμωρίας), το άρθρο 8 (προστασία της ιδιωτικής ζωής), το άρθρο 9 (ελευθερία της συνειδήσεως) και το άρθρο 14 (απαγόρευση της διαφοροποιημένης μεταχειρίσεως) (Πρίττυ κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αίτηση υπ' αριθμ. 2346/02). Συγκεκριμένα ισχυρίστηκε ότι: Από το δικαίωμα προστασίας στη ζωή συνάγεται το δικαίωμα επιλογής του ατόμου εάν θα ζήσει και ότι το δικαίωμα να πεθάνει είναι "συμμετρικό" του δικαιώματος στη ζωή και εξίσου προστατευόμενο. Συνεπώς το κράτος υποχρεούται να προβλέψει στο εσωτερικό δίκαιο τον τρόπο ασκήσεως αυτού του δικαιώματος. Κατά το άρθρο 3 η

Κυβέρνηση υποχρεούται να λάβει θετικά μέτρα, ούτως ώστε να προστατεύσει τα άτομα από την έκθεση σε ταπεινωτική μεταχείριση. Ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος προστασίας στη συγκεκριμένη περίπτωση θα ήταν να εξασφαλισθεί ο σύζυγός της από το ενδεχόμενο ποινικής διώξεως. Κατά το άρθρο 8 παραβιάζεται το δικαίωμά της στον αυτοκαθορισμό, κατά το άρθρο 9 το δικαίωμά της να δημοσιοποιεί και να εκφράζει τις απόψεις της και κατά το άρθρο 14 προσβάλλεται η αρχή της απαγόρευσης διαφοροποιημένης μεταχειρίσεως έναντι εκείνων που δεν μπορούν να αυτοκτονήσουν, δεδομένου ότι οι λοιποί άνθρωποι μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμα στο θάνατο μόνοι τους. Το δικαστήριο δεν έκανε δεκτούς τους ισχυρισμούς της: Ως προς το άρθρο 2 το Δικαστήριο εξέδωσε νομολογία ότι το άρθρο αυτό καλύπτει όχι μόνο τον εκ προθέσεως φόνο αλλά και περιπτώσεις όπου η επιτρεπομένη χρήση βίας θα ήταν δυνατόν να καταλήξει σε στέρηση της ζωής, ως μη επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Το Δικαστήριο δεν έχει πεισθεί ότι από την ερμηνεία του δικαιώματος στη ζωή είναι δυνατόν να συναχθεί, χωρίς διαστρέβλωση της γλώσσας, το διαμετρικά αντίθετο δικαίωμα, δηλαδή το δικαίωμα στο θάνατο. Ούτε θα ήταν δυνατόν να διαπλασθεί το δικαίωμα αυτοκαθορισμού υπό την έννοια ότι το άτομο θα έχει την εξουσία να επιλέξει τον θάνατο αντί της ζωής. Το Δικαστήριο συνεπώς θεωρεί ότι από το άρθρο 2 δεν είναι δυνατόν να συναχθεί ένα δικαίωμα στο θάνατο, είτε

μέσω τρίτου προσώπου είτε με βοήθεια από μια δημόσια αρχή. («In its case-law in this area the Court had placed consistent emphasis on the obligation of the State to protect life. In these circumstances it was not persuaded that "the right to life" guaranteed in Article 2 could be interpreted as involving a negative aspect. Article 2 could not, without a distortion of language, be interpreted as conferring the diametrically opposite right, namely a right to die; nor could it create a right to self-determination in the sense of conferring on an individual the entitlement to choose death rather than life. The Court accordingly found that no right to die, whether at the hands of a third person or with the assistance of a public authority, could be derived from Article 2. There had therefore been no violation of that provision»).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

Απόφαση 74/2000 Πλημμελειοδικείου Λαρίσης: Υπόθεση γιατρού για ανθρωποκτονία εξ αμελείας εμβρύου:

http://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/3_nomologia_rs_sub.php

ΚΕΙΜΕΝΟ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΟΙΝΔ/ΝΗ/2001 (238), ΠΟΙΝΧΡ/2000 (659)

Ανθρωποκτονία από αμέλεια. Έναρξη της ανθρώπινης ζωής όταν και μέρος μόνο του σώματος του νεογνού εξέλθει από την κοιλία της μητέρας του. Δεν πρέπει να γίνει κατηγορία για το ανωτέρω αδίκημα κατά ιατρού, έστω και αν διαπιστώθηκε πλημμέλεια αυτού κατά την παρακολούθηση της πορείας του εμβρύου, αφού ο θάνατος του εμβρύου επήλθε όταν αυτό ήταν ακόμα στη μητρική κοιλία. Περιστατικά. Σύμφωνη εισαγγελική πρόταση.

Αριθμ. 74/2000 Συμβ. Πλημ. Λαρ.

Δικαστές Γ. Αποστολάκης, Πρόεδρος, Μαρία Πρωιμάκη και Αικατερίνη ΝτεληΕισαγγελεύς Κωνσταντινιά Δρεντζίδου

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ :

Αν και υποστηρίζεται ότι η ανθρώπινη ζωή αρχίζει με την έναρξη των ωδινών του τοκετού που ωθούν την έξοδο του εμβρύου (Καρανίκας, Ποινικό Δίκαιο, 2ος τόμος σελ. 611, Μπουρόπουλος, Ποινικό Δίκαιο, 2ος τόμος σελ. 462, 477, Μαγκάκης, Η σύγκρουσις καθηκόντων, έκδ. 1955 σελ. 113 σημ. 295) ή ότι αρχίζει αδιακρίτως συμπτωμάτων ή ωδινών, αφότου τεθεί σε κίνηση εκείνη η αλληλουχία φάσεων, η οποία κατά τα διδάγματα της μαιευτικής επιστήμης οδηγεί στην ολοκλήρωση της γεννήσεως (Ανδρουλάκης, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος 1ος τόμος σελ. 22), ωστόσο ορθότερη κατά το Συμβούλιο είναι η άποψη ότι η ανθρώπινη ζωή αρχίζει ταυτόχρονα με την έξοδο έστω και μέρους του σώματος του

νεογνού από τη μητρική κοιλία, διότι από τότε ο άνθρωπος έχει ενώπιόν του την εικόνα του τικτόμενου ανθρώπου και μπορεί να αντιληφθεί την ύπαρξη του (Χωραφάς, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος έκδ. 1945, σελ. 5, Στάϊκος, Ποινικό Δίκαιο, τόμος 2ος, σελ. 162, ΑΠ 34/1981 ΠοινΧρ ΛΑ' σελ. 433, ΣυμβΕφΛαρ60/1978 ΠοινΧρ ΚΗ' σελ. 737, ΠλημΠατρ 800/1981 ΠοινΧρ ΙΑ σελ. 549. Βλ. επίσης Γάφου, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό μέρος, τόμος 4ος σελ. 5, όπου παρατίθενται όλες οι απόψεις). Συνεπώς πριν από την έξοδο, έστω και μέρους του εμβρύου, από τη μητρική κοιλία η θανάτωση αυτού (του εμβρύου) από δόλο ή αμέλεια δεν στοιχειοθετεί τα αδικήματα της ανθρωποκτονίας (από πρόθεση ή αμέλεια αντίστοιχα), αφού δεν υπάρχει ακόμη άνθρωπος, αλλά σε περίπτωση δόλου μπορεί να στοιχειοθετεί ενδεχομένως κάποιο από τα αδικήματα των αρ. 304 και 304α ΠΚ. Αναφορικά με την διακοπή της εγκυμοσύνης (πρβλ. και ΑΠ 263/1989 ΠοινΧρ Λθ' σελ. 842). Εν προκειμένω, από τη σωστή εκτίμηση του συνολικού αποδεικτικού υλικού της δικογραφίας και συγκεκριμένα από τις καταθέσεις των μαρτύρων και τα έγγραφα, σε συνδυασμό με την απολογία του κατηγορουμένου, το Συμβούλιο κρίνει ότι δεν πράττει να γίνει κατηγορία κατά του Β.Σ. του Α., ιατρού, κατοίκου Λάρισας, κατά του οποίου ασκήθηκε ποινική δίωξη για ανθρωποκτονία από αμέλεια σε βάρος του κυοφορούμενου από την Ε.Χ. εμβρύου, δεδομένου ότι σύμφωνα και με τις προαναφερόμενες

αιτιολογίες, το κυοφορούμενο από την παραπάνω έμβρυο έπαυσε να ζει πριν ακόμη προλάβει να εξέλθει από την μητρική κοιλία. Το πραγματικό αυτό γεγονός βεβαιώνεται, όπως άλλωστε και στην εισαγγελική πρόταση αναφέρεται, από την κατάθεση της μαίας Σ.Ν. που παρακολουθούσε την έγκυο. Η μαία έχοντας τις ανάλογες επιστημονικές γνώσεις βεβαιώνει ότι σε όλη την διάρκεια του τοκετού δεν σημειώθηκε στον παλμογράφο καμία αλλοίωση των παλμών του εμβρύου και στις 11.30 οι παλμοί του σταμάτησαν ξαφνικά. Αμέσως ειδοποιήθηκε ο κατηγορούμενος ιατρός, ο οποίος έκανε υπερηχογραφικό έλεγχο και διαπιστώθηκε ο ενδομήτριος θάνατος του εμβρύου. Με αυτά λοιπόν τα περιστατικά, και αν ακόμη υποτεθεί ότι συνέτρεξε κάποια αμελής συμπεριφορά του κατηγορουμένου που συντέλεσε στην πρόωρη διακοπή της ζωής του εμβρύου, δεν στοιχειοθετείται κατά νόμο το αποδιδόμενο σ' αυτόν αδίκημα της ανθρωποκτονίας από αμέλεια, διότι εν προκειμένω δεν υπήρξε ανθρώπινη ζωή κατά την έννοια του ποινικού νόμου. Ζήτημα επιβολής ή μη των δικαστικών εξόδων δεν τίθεται γιατί η ποινική δίωξη ασκήθηκε αυτεπάγγελτα.

Ομοσπονδιακό Γερμανικό Ακυρωτικό, 357/199, Nstz
1995, p.80

Περίληψη: Ο γιατρός και ο γιος μιας ασθενούς που έπασχε από εγκεφαλική παράλυση συναποφάσισαν να θέσουν

τέρμα στη ζωή της, δίνοντας εντολή στο νοσηλευτικό προσωπικό να διακόψει τη χορήγηση σε αυτήν τροφή, που γινόταν μέσω καθετήρα. Το νοσηλευτικό προσωπικό δεν υπάκουσε και επιπλέον προσέφυγε στο δικαστήριο, το οποίο απαγόρευσε τη διακοπή τροφοδοσίας της ασθενούς. Ακόμη, έκρινε το γιατρό και το γιο της ένοχους για έμμεση αυτουργία σε απόπειρα ανθρωποκτονίας με παράλειψη. Έκρινε πως η παθητική ευθανασία επιτρέπεται μόνο σε περιπτώσεις όπου η νόσος είναι ανίατη και η επέλευση το θανάτου είναι επικείμενη. Σε αντίθετη περίπτωση, λαμβάνεται υπόψη η εικαζόμενη βούληση του ασθενούς, η οποία ανευρίσκεται με βάση τις προσωπικές αντιλήψεις του ασθενούς, την ένταση του πόνου και την προσδοκώμενη διάρκεια ζωής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Ανδρουλάκης Ν. Κ., «Ποινικόν δίκαιον – ειδικόν μέρος: Εγκλήματα κατά της ζωής - Σωματικές βλάβες», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1974.
- 2) Δαγτόγλου Π. Δ., **Συνταγματικό Δίκαιο «Ατομικά Δικαιώματα»**, Α΄ Έκδοση, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991.
- 3) Δαγτόγλου Π. Δ., **Συνταγματικό Δίκαιο «Ατομικά Δικαιώματα»**, Β΄ αναθεωρημένη Έκδοση, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005.

- 4) Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα, **«Παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου»**, Θ΄ Έκδοση, Τόμος Γ΄, Αθήνα 2001.
- 5) Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα, **«Συνταγματικά Δικαιώματα»**, Β΄ Έκδοση, Τόμος Γ΄ - Τεύχ. I-III, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2008.
- 6) Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα, **«Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία»**, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981
- 7) Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα., **«Το Σύνταγμα ως βάση της έννομης τάξης»**, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- 8) Μανωλεδάκη Ι., **«Γενική θεωρία του Ποινικού δικαίου»**, Τόμος Β΄, Αθήνα 1978.
- 9) Ρούκουνα Εμμανουήλ., **«Διεθνές Δίκαιο Ι»**, Β΄ Έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 1997
- 10) Ρούκουνα Εμμανουήλ., **«Διεθνής προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων»**, Αθήνα 1995
- 11) Χρυσογόνος Κ. Χ., **«Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα»**, Β΄ Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
- 12) Τ.ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΤΡΑΓΓΑ, **Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του συντάγματος 1975**, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ:

- http://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/3_nomologia_rs_sub.ph
- www.greeklaws.gr
- www.law.uoa.gr/~adimitrop
- www.ste.gr
- www.icc-cpi.int/
- <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=PRETTY&sessionid=23814944&skin=hudoc-fr>

NΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

- ◆ Σύνταγμα της Ελλάδας (1975/1986/2001/2008)
- ◆ Αστικός Κώδικας
- ◆ Ποινικός Κώδικας
- ◆ Σωφρονιστικός Κώδικας
- ◆ Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)
- ◆ Σχέδιο Ευρωπαϊκού Συντάγματος (ΣχΕυρΣ)
- ◆ Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων Ο.Η.Ε.1966

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Σ: Σύνταγμα της Ελλάδος

ΑΚ: Αστικός Κώδικας

ΠΚ: Ποινικός Κώδικας

ΚΠΔ: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

ΣωφρΚ: Σωφρονιστικός Κώδικας

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΣχΕυρΣ: Σχέδιο Ευρωπαϊκού Συντάγματος

Ο.Η.Ε: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Α.Π: Άρειος Πάγος

ΣτΕ: Συμβούλιο της Επικρατείας

Πλημ/κείο: Πλημμελειοδικείο

Σελ. : Σελίδα